

niye Kütüphanesi'ndedir (Şehid Ali Paşa, nr. 541). 6. *İzâhu Buğyeti ehli'l-beşâ'ir fi zeyli'l-İşâre*. Zehebî'nin *el-İşâre* adlı biyografik eserine *Buğyetü ehli'l-beşâ'ir fi delâ'ili'l-İşâre* adıyla yazdığı zeyle yine kendisi tarafından yapılan şerhtir. Eserin 210 yaprak halinde 904'te (1498) istinsah edilen birinci cüzünün yazma nüshası Akhisar Zeynelzâde Kütüphanesi'nde (nr. 754) muhafaza edilmektedir (Şeşen, I, 387 vd.). 7. *Zeylüt-Takyîd fi ruvâtî's-sünen ve'l-mesânid*. İbn Nukta'nın *et-Takyîd*'inin zeyli olup Kemâl Yûsuf el-Hût tarafından tahkik edilerek iki cilt halinde yayımlanmıştır (Beyrut 1410/1990). 8. *eş-Şürefâ* (Dimaşk 1406).

Fâsî'nin ilmî faaliyetleri arasında ihtisar ve zeyil çalışmaları da büyük bir yer tutmaktadır. Onun Mekke tarihiyle ilgili ihtisarlarından başka Kemâleddin ed-Demîrî'nin *Hayâtü'l-hayevân*'ına, İbn Râfî'in İbn Neccâr el-Bağdâdî'nin *Târîhu Bağdâd*'ına yaptığı zeyline ihtisarları da vardır. Zeyil çalışmaları arasında, Zehebî'nin *Siyerü a'lâmi'n-nübelâ*'sına yazdığı *İrşâdüz zevi'l-efhâm ilâ tekmihi Kitâbi'l-A'lâm* zikredilebilir (Ziriklî, *el-A'lâm*, VI, 228).

Kaynaklarda Fâsî'nin Şâfiî mezhebine göre ezkâr, daavât ve menâsik kitapları yazdığı, ayrıca *Cevâhirü'l-uşul fi'l-hadîs* adlı bir eseri olduğu kaydedilmektedir (*Eİ*² [İng.], II, 829).

BİBLİYOGRAFYA:

Fâsî, *Şifâ'ü'l-garâm bi-aḥbâri'l-beledi'l-harâm* (nşr. Ömer Abdüsselâm Tedmürî), Beyrut 1405/1985, I, 5-22; a.mlf., *el-İkḍû's-semin*, I, 331-363; İbn Hacer, *İnbâ'ü'l-gumr*, VIII, 187-188; Ahmed b. Ömer el-Hârizmî, *Tercümetü's-Şeyh Takıyyiddin el-Fâsî*, Dârü'l-Kütübü'l-Zâhiriyye, Tarih, nr. 3863, vr. 93^a-106^b; İbn Tağrıberdî, *el-Menḥelü's-sâfi*, I, 403-405; Nu'mânî, *er-Ravzû'l-âtir*, Berlin Staatsbibliothek, nr. 289; Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi*, VII, 18-20; Süyûtî, *Ṭabaḳâtü'l-huffâz* (Ömer), s. 545; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VII, 199; Ahmed Babâ et-Tinbüktî, *Neylül-ibtihâc* (İbn Ferhûn, *ed-Dibâc* 'l-müzheḥ içinde), Kahire 1329, s. 304; Şevkānî, *el-Bedrü't-tâli*, II, 114-115; F. Wüstenfeld, *Die Geschichtschreiber der Araber und ihre Werke*, Göttingen 1882, s. 473; Serkis, *Mu'cem*, II, 1429-1430; Brockelmann, *GAL*, II, 172; *Suppl.*, II, 221; a.mlf., "Fâsî", *IA*, IV, 517; F. Rosenthal, *A History of Muslim Historiography*, Leiden 1952, s. 404, 408, 414, 524; a.mlf., "al-Fâsî", *Eİ*² (İng.), II, 828-829; Ziriklî, *el-A'lâm*, VI, 228; Ramazan Şeşen, *Nevâdirü'l-maḥtûṭâtü'l-Arabiyye*, Beyrut 1975, I, 387-388; Abdülvehhâb İbrâhîm Ebû Süleymân, *Kitâbetü'l-baḥşî'l-ilmî*, Cidde 1983, s. 592-594; Abdülâh Akıl Ankavî, "el-Mü'errif Takıyyüddin el-Fâsî ve kitâbühü Şifâ'ü'l-garâm bi-aḥbâri'l-beledi'l-harâm", *Sources for the History of Arabia*, I (1399/1979), s. 61-67.

CEVAT İZGİ

FÂSİD

(bk. FESAD).

FASİH AHMED DEDE

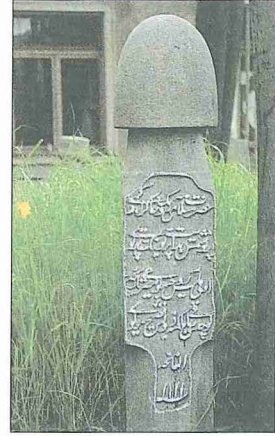
(ö. 1111/1699)

Divan şairi ve hattat.

Adı Ahmed, mahlası Fasîh'tir. El yazısı ile tertip ettiği Türkçe divanının (Millet Ktp., Ali Emîrî, Manzum, nr. 328) başındaki Ali Emîrî'nin, "Fasîh Dede merhumun hatt-ı destiyle söyle görülmüş-tür" diyerek düştüğü not ile divanın diğer bir nüshasındaki kayda göre (Millet Ktp., Ali Emîrî, Manzum, nr. 326, vr. 73^a) künyesi Fasîh Ahmed b. Mehmed b. Dukakinzâde Ahmed Bey b. Mehmed Paşa b. Ahmed Paşa şeklinde tesbit edilmektedir. Nitekim Belğî onun Dukakinzâde diye tanındığını (*Nuhbetü'l-âsar*, vr. 71^a), Müstakimzâde de ceddinin vüzerâdan Dukakinzâde olduğunu (*Tuhfe*, s. 644) söyler. Bu durumda Ahmed Dede'nin, Fâtih Sultan Mehmed zamanında Arnavutluk'un fethedilmesiyle İslâmiyet'i benimseyen ve daha sonra devlet adamı, âlim ve şairler yetiştiren Dukakinzâde ailesine mensup olduğunu kabul etmek gerekmektedir. Ancak kendi eserlerinde, Safâî ve Sâlim gibi devrin diğer suarâ tezkireleriyle Mevlevî kaynaklarında bu konuda herhangi bir bilgi yoktur.

Fasîh Dede XVII. yüzyılın ikinci çeyreğinin başlarında İstanbul'da doğdu. Tahsiline dair bilgi bulunmamakla birlikte hakkındaki övgülü ifadelerden, Arapça ve Farsça'ya vukufundan, şiir ve inşadaki ustalığıyla hat, resim ve minyatür sahalarındaki maharetinden iyi bir tahsil gördüğü anlaşılmaktadır. Bir müddet Dîvân-ı Hümâyûn kâtipliği yaptı. Daha sonra Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa'nın hazine kâtibi ve musâhibi oldu. Onun himaye ve yardımlarını gördü. Bu görevi sırasında meşhur hattat Derviş Ali'den sülûs ve nesih öğrenen Fasîh hurde ta'lik hattını ilk yazan hattat olarak anılmaktadır.

Köprülüzâde'nin hazine kâtipliğinden ayrıldıktan sonra muhtemelen 1670'li yılların başlarında Galata Mevlevihânesi Şeyhi Gavsî Dede'ye intisap etti. Hayatının bundan sonraki yıllarını hat dersi vermek ve divanını yazmakla geçirmiştir. Eserlerinin hemen hepsini ömrünün son otuz yılı yakın kısmını geçirdiği bu

Fasîh
Ahmed
Dede'nin
Galata
Mevlevihânesi
hazîresindeki
mezar taşı -
Tünel /
İstanbul

mevlevihânedeki kaleme alan Fasîh Dede'nin melâmet neşvesi, hakkında dedikodu mahiyetinde bazı menkıbelerin oluşmasına yol açmıştır.

Fasîh Ahmed Dede vefatından önce dostlarını ziyaret etti ve dervişlerle tek tek helâlleşti. Naaşını vasiyeti üzerine Şâbaniyye tarikatının Nasûhiyye kolunun piri Mehmed Nasûhî Üsküdarî yıkadı. Cenazesinde büyük bir kalabalık hazır bulundu ve Galata Mevlevihânesi'nin hâmuşânına defnedildi. Vefatı için Nihâdî ve Şehdî gibi şairler tarafından mersiye ve tarihler yazılmıştır. Kabrinde, Şâhin Giray'ın, "Göçtü bâkî mülkü-ne dervîş Fasîh-i Mevlevî" mısraını ihtiva eden tarih kıtasının yazılı olduğu baş taşı bulunmaktadır. Fasîh Dede'nin kabrinin yanına sonradan Esrar Dede defnedilmiştir. Daha sonraki yıllarda her iki kabir bir ihata duvarıyla çevrilerek üzerine 27 Receb 1330'da (12 Temmuz 1912) tamir edildiklerini belirten bir kitâbe konmuştur.

Dili mahlasının ifade ettiği şekilde fevkalâde güzel kullanan, vezne hâkim olan Fasîh Dede pürüzsüz söyleyişi, orijinal mazmun ve benzetme unsurları ile kendine has bir üslûp ortaya koymuştur. Özellikle çoğu rindâne ve âşıkane olan gazellerinde büyük bir başarı göstermiş, şiirlerinde hat, resim ve mûsiki unsurlarına yer vermiş, deyim ve atasözlerini ustalıkla kullanmıştır. Dokunaklı mersiyeleri çok beğenilerek belirli günlerde mersiyehânanlar tarafından okunmuştur. Başta Necâtî ve Fuzûlî olmak üzere otuz beş şairin 100'den fazla gazelini büyük bir başarıyla tanzîr eden Fasîh Dede'nin bazı gazelleri bestelenmiştir.

Fasîh Dede, Şinâsi ve Fasîhî gibi divan sahibi iki şair yetiştirmiş, Nedîm, Esrar Dede ve Şeyh Galib başta olmak üzere pek çok şairi de etkilemiştir. Şiirleri da-

Fasih
Ahmed Dede
divanının
ilk sayfası
(Süleymaniye Ktp.,
Esad Efendi,
nr. 2682)

ha sonraki dönemlerde de sevilerek okunan Fasih Dede, Şeyhülislâm Zekeriyâzâde Yahyâ Efendi, Nâilî, Neşâtî, Nedîm-i Kadîm gibi çağdaşı büyük şairler arasında anılmaya hak kazanmış zarif bir şahsiyettir.

Eserleri. 1. *Divan*. Fasih Dede'nin yeni yazdığı şiirlerini de ilâve etmek suretiyle birkaç defa tertip ettiği divanı vefatından sonra pek çok defa istinsah edilmiştir. Bu bakımdan tesbit edilebilen otuz yedi nüshası arasında (meselâ bk. İÜ Ktp., TY, nr. 492, 1776, 2919; Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2682/1, Hâlet Efendi, nr. 678; Millet Ktp., Ali Emîrî, Manzum, nr. 326-330; Millî Ktp., Fahri Bilge, nr. 550/1, 553/2) bazı farklar mevcuttur. Eserin Mustafa Çıpan tarafından hazırlanan tenkitli metninde (bk. bibl.) altı kaside, 472 gazel, beş terkîp, iki tercî, yedi mesnevi, yirmi bir kıta, yirmi iki nazım, 160 rubâî, yedi tarih, bir muammâ, seksen altı matla' ve altmış bir müfred bulunmaktadır. 2. *Dîvânçe*. Şairin Farsça şiirlerini ihtiva eden eserde beş kaside, otuz üç gazel, bir mesnevi, kırk rubâî, üç tarih, bir muammâ, on bir matla' ve on iki müfred vardır. On bir yazma nüshası bilinen eser (meselâ bk. İÜ Ktp., FY, nr. 492, 1776; Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3682/1; TSMK, Emanet Hazinesi, nr. 1629; Millet Ktp., Ali Emîrî, nr. 326, 328) şairin Farsça'ya vukufunu göstermesi bakımından önemlidir. 3. *Münşeât*. *Fasih Dede Mecmuası* adıyla da anılan ve onun inşa alanındaki kabiliyetiyle seçme zevkini gösteren bu eserde Türkçe ve Farsça bazı şiirler, tarihî hikâyeler, fıkralar, tarihler, risâleler, hal tercümelere ve çeşitli eserlerden örnekler bulunmaktadır. *Münşeât*'in dört nüshası tesbit edilebilmiştir (Süleymaniye Ktp., Nâfiz Paşa, nr. 1514/14, Esad Efendi,

nr. 3301; TSMK, Revan Köşkü, nr. 1978; Konya İl Halk Ktp., Uzluç, nr. 7012). 4. *Münâzara-i Gül ü Mül*. Temsilî bir eser olan ve dinî, ahlâkî, tasavvufî düşüncelere yer verilen eserin on üç yazma nüshası arasında en iyileri İstanbul Üniversitesi (TY, nr. 492, 1776) ve Süleymaniye (Esad Efendi, nr. 2682/3) kütüphanelerinde mevcuttur. 5. *Münâzara-i Rûz u Şeb*. Yazma nüshası bulunamayan bu tasavvufî temsilî eser Muhammed Lebîb tarafından yayımlanmıştır (İstanbul 1278). 6. *Tenbâkûnâme*. Divan nüshalarının sonunda veya *Münşeât*'in içerisinde yer alanlar da dahil beş nüshası tesbit edilen bu eserde bütün ve içki hakkında bilgi verilmiştir. İstanbul Üniversitesi (TY, nr. 5561) ve Süleymaniye (Nâfiz Paşa, nr. 1514/14) kütüphanelerindeki yazmaları mevcut nüshaların en iyileridir. 7. *Kalem Makalesi*. Kalem levh-i mahfûzdan itibaren hükmünü icra ettiği hususunun işlendiği, Kalem süresinin ilk âyetiyle başlayan eserin üçü Süleymaniye'de olmak üzere (Reşid Efendi, nr. 855; Nâfiz Paşa, nr. 1514/14; Esad Efendi, nr. 2682/1) altı yazma nüshası bilinmektedir (İÜ Ktp., TY, nr. 5561; Millet Ktp., Ali Emîrî, Manzum, nr. 328; Wien, Hofbibliothek, nr. 710).

Fasih Ahmed Dede'nin kaynaklarda adı geçen *Hüsrev ü Şîrin*, *Mahmûd u Ayâz* (*Hâs u Ayâz*) ve *Behîştâbâd* adlı eserleri henüz bulunamamıştır. Onun Topkapı Sarayı Müzesi (Hazine, nr. 1127, 1968; Emanet Hazinesi, nr. 1470), Süleymaniye (Esad Efendi, nr. 2682/1) ve Millet (Ali Emîrî, nr. 328, 329, 377) kütüphanelerinde bulunan çeşitli mecmualarda da şiirleri vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Safâî, *Tezkire*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2549, vr. 268^a-269^b; Belîğ, *Nuhbetü'l-âsâr*, İÜ Ktp., nr. 1182, vr. 71^a-72^b; Sâkıb Dede, *Sefîne*, III, 101-102; Sâlim, *Tezkire*, İstanbul 1315, s. 530-541; Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 644-645; Esrar Dede, *Tezkire*, Konya Mevlânâ Müzesi İhtisas Ktp., nr. 1502, vr. 255^a-256^a; Ali Enver, *Semâhâne-i Edeb*, İstanbul 1309, s. 193-195; *Sicill-i Osmânî*, IV, 21; Osmanlı Müellifleri, II, 113-114; Nailî Tuman, *Tuhfe-i Nailî*, Millî Ktp., nr. 611, II, 1101-1104; Karatay, *Türkçe Yazmalar*, s. 163-164, 267, 323; TYDK, II, 494-504; Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik* (İstanbul 1953), İstanbul 1983, s. 212-214, 309, 446-447; Mustafa Çıpan, *Fasih Ahmed Dede, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divânı'nın Tenkidli Metni* (doktora tezi, 1991), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; "Fasih Ahmed Dede", *TDEA*, III, 161.

MUSTAFA ÇIPAN

FASİH-i HÂFİ

(فصیح خوافی)

Ahmed b. Celâlıddîn
Muhammed b. Nasîriddîn Yahyâ
(ö. 845/1441 [?])

Timurlular döneminde yaşayan
devlet adamı ve tarihçi.

777'de (1375) Herat'ta doğdu. Horesan'ın Hâf şehriden gelip Herat'ta devlet hizmetine giren bir ailenin çocuğudur. Bazı kaynaklarda adına Fasîh-i Heravî şeklinde rastlandığı gibi, Fasîhud-din lakabının kısaltılmış biçimi olan Fasîh adı yerine yanlış olarak Fasîhî nisbesinin kullanıldığı da görülür. Bu son şekil onun *Mücmel-i Fasîhî* adlı eserinden doğmuş olmalıdır.

Fasîh-i Hâfî'nin çocukluk ve gençlik yılları hakkında kaynaklarda bilgi yoktur. Ancak tayin edildiği görevler ve *Mücmel-i Fasîhî*'nin muhtevasından anlaşıldığına göre iyi bir öğrenim görmüştür. Timur'un ölümünden (807/1405) sonra veya bundan bir süre önce devlet hizmetine girdi ve maliye bakanlığı niteliğinde bir kurum olan divanda çalıştı. Herat'ta Timur'un yerine geçen Şâhrûh Mirza'nın Semerkant'taki hazinesini getirmek için görevlendirdiği üç kişiden biri de Fasîh-i Hâfî'dir. Fasîh 818 (1415) yılına kadar Alâeddin Ali Turhan'ın emirlerinden birinin yanında çalıştı; daha sonra da Şâhrûh'un hizmetine girdi. 819'da (1416) divanda kendisine tevcih görevi verildi. Ertesi yıl iki kişiyle birlikte tayin edildiği Dîvân-ı A'lâ görevinden 821'de (1418) uzaklaştırıldı. Üç yıl sonra Kirman'daki malî işleri takip memurluğuna getirildi. 827'de (1424) Kirman'dan dönerek Bâdgîs'te Şâhrûh'la görüştü. 828'de (1425) tayin edildiği Şehzade Baysungur'un malî işlerini yönetme görevini 836 (1432) yılına kadar sürdürdü. Muhtemelen devlet yönetimini eleştirdiğinden Şâhrûh'un hanımı Gevherşad tarafından hapsedirildi. Bir müddet sonra serbest bırakılan Fasîh-i Hâfî 845'te (1441) tekrar hapsedildiyse de kısa bir süre sonra serbest bırakıldı. Fasîh'in bu tarihten sonraki hayatı hakkında bilgi yoktur. Olayları kronolojik sıraya göre yazdığı eserinde son olarak 845 tarihli vak'alardan söz ettiğine göre aynı yıl veya bir müddet sonra ölmüş olmalıdır.

Eserleri. Fasîh-i Hâfî şöhretini *Mücmel-i Fasîhî* adlı Farsça eserine borçludur. Uzun yıllar süren çalışmalar so-